Kestävyyspaneelin lausunto Talousvaliokunnalle Valtioneuvoston selonteosta (VNS 6/2020 vp) koskien Suomen kestävän kasvun ohjelmaa

Yleistä

Kestävän kasvun ohjelman valmistelun kriteerit ja mittarit. Kriteerit ovat sinänsä hyviä (mm. huomio ratkaisuissa, joilla vaikutuksia myös pitkällä aikavälillä ja tuottavat yhteishyötyjä sekä tuet, jotka edistävät investointeja henkiseen pääomaan). Oikeansuuntaisen kehityksen kannalta kriittinen kysymys on seuranta ja seurantamittareiden kehittäminen. **Mittareita ei ole selonteossa vielä esitetty** (Polku-hanke). Mittarit tulisi laatia siten, että ne ottavat huomioon eri kestävyysnäkökulmat ja vuorovaikutukset näiden välillä.

Selonteon perusvireenä on talouskasvun turvaamisen ensiarvoisuus. Talous nostetaan itseisarvoiseen asemaan, jolla hämärretään sitä, että talouden tehtävä on palvella hyvinvoinnin rakentamista ekologisen kestävyyden antamissa rajoissa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus nähdään keinona julkisen talouden vahvistamiseksi (s. 20), eikä niinkään keinona kansalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi. Fokusointi talouskasvuun jättää huomiotta kestävyyden luonnonvaraperustan. Talouden kasvu otetaan selonteossa kyseenalaistamatta tavoitteeksi, jolloin talouskasvun ristiriidat ekologisen kestävyyden kanssa ja mahdollinen sosiaalinen eriarvoistuminen jäävät maton alle lakaistuiksi. Selonteon **fokus on perinteisten talousmittareiden luomassa kokonaiskuvassa** (Kestävyyspaneelin 6 polkua julkaisu), jossa korostuu näkemys BKT:n kasvusta hyvinvoinnin edellytyksenä. Kasvun jakautumiseen ei juurikaan kiinnitetä huomiota, vaikka yhteiskunnallinen kokonaishyvinvointi voi jopa heikentyä, mikäli **tuloerot kasvavat** (Kestävyyspaneelin blogi) ja haavoittuvimmat ryhmät jäävät osattomiksi kasvun hedelmistä. Selonteko tuo esiin monia hyviä mahdollisuuksia siirtymälle kohti kestävää taloutta. Esimerkiksi ripeä siirtymä pois turpeen poltosta voi huomattavasti helpottua esitettyjen mekanismien, kuten oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) avulla.

Yritysten mittava tukeminen (s. 12) tarkoittaa myös kohdentamatonta tukemista. Akuutissa kriisivaiheessa ei ymmärrettävästi kyetty valitsemaan tuen saajia riittävästi ympäristöperustein tai edessä olevan talouden rakennemurroksen huomioiden. **Jatkossa tarkempi valikointi** (esim. kiertotaloutta tukevat korjauspalvelut, jakamistalouden uusi yritystoiminta) on välttämätöntä talouden kestävän uudistumisen varmentamiseksi. Esimerkiksi lisätalousarvioiden kohdalla (s. 23) on ilmeistä, että hiilineutraaliustavoite on herkästi ristiriidassa pahiten kärsineiden alojen tukemista koskevan tavoitteen kanssa, sillä osa pahasti kärsineistä aloista, kuten lentoliikenne, ovat myös hiili-intensiivisiä aloja.

Suomi voisi ottaa huomattavasti kunnianhimoisemman tavoitteenasettelun siitä, että elvytys suunnataan kokonaisuudessaan ympäristön kannalta kestävästi (Kestävyyspaneelin podcast). Nyt esimerkiksi REACT-EU-

välineen rahoituksesta voisi kohdistua ilmaston kannalta haitalliseen toimintaan periaatteessa jopa 75%, kun vain neljännes rahoituksesta on korvamerkitty ilmastoperustaiseksi. Koska elvytyksen yleistavoitteena on korostettu vihreää siirtymää, olisi perusteltua ottaa se jämäkästi kaiken elvytyksen tavoitteeksi. Tällä Suomi pystyisi profiloitumaan kansainväliseksi suunnannäyttäjäksi, ja houkuttelemaan parhaita osaajia ja kirittämään innovaatioita (Kestävyyspaneelin blogi).

Eri aihealueiden tarkka erottelu on osin keinotekoista ja voi johtaa toisiaan korville lyöviin lopputuloksiin. Esimerkiksi RRF-välineen kohdalla (esim. s. 17) on määritelty tarkat prosenttiosuudet vihreän kehityksen (37%) ja digitalisaation (20%) tukemiseen. Digitalisaatio voi olla keskeinen keino vihreän siirtymän toteutuksessa, jolloin näitä ei ole mielekästä käsitellä erillisinä. Toisaalta riskinä on, että digitalisaatiota voidaan toteuttaa myös ympäristöä tehokkaasti tuhoavalla tavalla.

Kaiken kaikkiaan Kestävyyspaneeli haluaa korostaa systeemistä lähestymistapaa kestävän kasvun ymmärtämisessä ja sen ohjaamisessa. Kehitystä on totuttu ohjaamaan erillisiä tavoitteita asettamalla. Käytännössä maailma kuitenkin muuttuu toisiinsa kietouneiden järjestelmien ja kansalaisten toiminnan kautta. Siksi yhteisvaikutuksiin pureutuminen on muutoksen keskeinen väline (kts. kuva alla, Kestävyyspaneelin 6 polkua julkaisu).

Yksittäisiä huomioita painopisteisiin (1.-6.)

- Koulutuksen osalta todetaan realistisesti vihreän siirtymän tuoma uuden osaamisen tarve. Oppiminen ja osaaminen nähdään kapean välineellisesti vain taloudellisen kestävyyden näkökulmasta, sivuuttaen osaamisen ja oppimisen arvo osallisuudessa ja tasa-arvoisessa yhteiskunnassa. Painotus korkeakoulutukseen voi johtaa haavoittuvimpien ryhmien syvenevään syrjäytymiseen, ellei myös muuta kuin korkeakoulutusta kehitetä. Kaikilla koulutusasteilla pitäisi vahvistaa kestävän kehityksen opetusta ja koulutusta erityisesti systeemiseen ajatteluun, jonka varaan kokonaiskestävät ratkaisut ja järjestelmämurrokset rakentuvat (Kestävyyspaneelin 6 polkua julkaisu).
- Suomen Akatemian yhteydessä toimivan strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamissa tutkimushankkeissa on tieteidenvälisesti ja yhdessä yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa lähdetty ratkaisemaan isoja kestävyyshaasteita vihreä siirtymä ja digitalisaatio mukaan lukien (STN-hankkeet). Näissä hankkeissa luodaan uusia kumppanuuksia ja uudenlaista osaamista, eräänlaisia pieniä innovaatiokeskittymiä ja osaamisklustereita. Panostuksia järjestelmätason murrosten (ruoka-, energia-, kaupunkimurros) tutkimiseen tulee määrätietoisesti jatkaa ja yhteistyötä yritysten kanssa lisätä nykyisestä muutosten vauhdittamiseksi.
- Energiajärjestelmän murrosta koskeva toimenpiteiden lista on kattava. Huomio kiinnitetään ensisijaisesti energiamurroksen tekniseen toteutukseen. On huomattava, että nopeasti toteutettavalla murroksella on huomattavia sosiaalisia ja alueellisia vaikutuksia (muitakin kuin turpeen energiakäytön vähentäminen ja lopettaminen). Sosiaalinen hyväksyttävyys ja oikeudenmukaisuus on pidettävä näkökulmina mukana kaikessa kehitystyössä läpileikkaavana, eikä erillisenä oikeudenmukaisuusrahaston toimenpiteenä tarkasteltavana asiana (Kestävyyspaneeli blogi).
- Lisäpanostus digitaalista siirtymää sekä vihreää taloutta tukevien kasvuyritysten innovaatiorahoitukseen on myönteistä (s. 26). Tämänkin rahoituksen osalta olisi tarpeen pontevampi linjaus siitä, että TKI-toiminnassa lisäpanoksia ei myönnetä muuhun kuin vihreää siirtymää tukevaan toimintaan (Kestävyyspaneeli: esitelmä). Tämä selkeyttäisi rahoitusten kohdentamista ja auttaisi ehkäisemään ei-toivottuja vaikutuksia ympäristön tilaan.
- Kansainvälistä kilpailukykyä kehitettäessä on huomiota kiinnitettävä myös yritysten toiminnan vastuullisuuteen ja ympäristöjalanjälkeen. Yritysten osalta tavoitteena pidetään liikevaihdon kasvua (s. 39), eikä kestävää kasvua, jolloin syntyy erityinen paine sille, että yritykset toimisivat pelkästään kestävyyttä edistävillä toimialoilla. Esimerkiksi, luontomatkailun näkeminen automaattisesti kestävänä (s. 39) ei ole perusteltua, sillä herkkiin luontokohteisiin suuntautuva turistipaine lisää ympäristöriskejä. Matkailun perustuminen pahiten ympäristöä kuormittavaan liikkumismuotoon eli lentämiseen

sivuutetaan kokonaan selonteossa. Oletus siitä, että kestävää matkailua tukevien toimien vaikuttavuus lisääntyy tasapuolisella alueellisella kohdentamisella (s. 40) on kyseenalainen.

- Painopiste 4 jättää huomiotta digitalisaation ja kiertotalouden kytkennät, kuten ICT-jätteen hyödyntämisen.
- On nähtävä, että talouden rakennemuutos edellyttää väistämättä muutoksia työmarkkinoissa. Painopisteessä 5 voisi tuoda esiin sen, että kaikki työ ei ole ympäristön näkökulmasta kestävää. Ympäristölle haitallisen työn poistuminen on toivottavaa ja kestävän kehityksen mukaista. Uutta työtä voidaan synnyttää luomalla taloudellista toimeliaisuutta kestävien tuotteiden ja palvelujen tuottamiseksi (Kestävyyspaneelin 6 polkua julkaisu). Uudet julkisen ja yksityisen yhteistyöhön perustuvat palveluiden liiketoimintamallit voivat tukea biokiertotaloutta ja mahdollistaa myös heikommin työllistyvien pääsyn työmarkkinoille.